

INCERCARE DE RECONSTITUIRE A UNUI ROMAN PIERDUT AL LUI I. AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI

VICTOR PETRESCU

Lumea creată de Ion Al. Brătescu-Voinești este cea a microcosmosului, realitatea în care trăiește omul (casa, grădina, gospodăria). Toate aceste trăsături caracteristice prozei lui Brătescu-Voinești, ies în evidență și în romanul „*Mache Dumbrăveanu*“, scris, dar, din păcate, pierdut în manuscris, în timpul primului război mondial. Cîteva pagini din el au fost publicate în revista „*Flacăra*“ (nr. 1 19 octombrie 1913), și apoi în volumul „*Rătăcire*“. (Editura Cartea Românească, București, 1943, pag. 181—186). În acest volum scriitorul mărturisea: *Era complet terminat acest roman. Cuprins în 5 caiete, nu aștepta decît transcrierea și ultima lustruire. În ropotul și-n zarva plecării spre Moldova l-am uitat aici în ziua de 13 noiembrie 1916 și nu l-am găsit la întoarcere. Zadarnică mi-a fost truda de a-l reconstitui*“.

Ni se pare interesant a insera aici cîteva din gîndurile scriitorului în momentul elaborării romanului, așternute pe hîrtie în corespondența purtată cu mentorul „*Vieții Românești*“. Garabet Ibrăileanu¹

Astfel, într-una din scrisori, nedată, dar sigur de la începutul anului 1908, scriitorul afirmă că cel care a ascutat lectura primelor 70 pagini ale romanului a fost C. Stere :

„....Se vede că nu ai întîlnit pe Stere de cînd ai venit în București pentru întrunire. Altfel ai fi aflat că i-am citit 70 de pagini din romanul meu. Am vrut să încerc[sc] cu dînsul o experiență care mi-a reușit. Aream îndoială dacă trebuia să încep așa, sau altfel. Critica lui Stere mi-a dovedit că trebuie să fac o permutare și lucrurile ce i-am citit sau o mare parte din ele, trebuiesc mutate mai în urmă...

Lucrez în fiecare zi și acum, chiar dacă lucrarea mea va fi un monstru, trebuie să-l nasc ca să-mi golesc pîntecele, să las locul liber

¹ „*Scrisori către Ibrăileanu*“, vol. II, Editura Minerva, București 1971, care valorifică o parte a fondului de scrisori „*G. Ibrăileanu*“ de la Biblioteca centrală „*M. Eminescu*“ a Universității din Iași, printre care și cea cu Al. Brătescu-Voinești.

pentru alte zămisliri. Poate că titlul ce se va potrivi mai bine romanului va fi „Mache filozoful“.

De la început observăm incertitudini atât în conceperea subiectului, cât și a titlului, deoarece mai târziu el se va modifica deseori; „*În pas cu rostul vieții*“, *Ideile și mărturisirile lui Mache Dumbrăveanu*“ [„*Viața și paradoxele*“], „*Viața și ideile lui Mache Dumbrăveanu*“, „*Mache Dumbrăveanu*“.

Scrisoarea din Tîrgoviște, datată 27 noiembrie 1911, conturează trăsăturile viitorului personaj:

„Vreau să cunosc filozofia și în general cultura greacă. În fiecare zi cuget și uneori scriu la lucrarea despre care ți-am vorbit, „*Ideile lui nenea Mache*“. E un om pe care patimile și nevoile și o mare neajericire l-au adus la filozofie. Visez deci o carte de filozofie pe care s-o înțeleagă cei mai mulți, căci orice om filozofează, dar filozofează prost, pentru că adevărata și înalta filozofie e din pricina limbajului, inaccesibilă celor mulți. Nenea Mache o să fie un filozof pe care să-l priceapă cinera, fără să fie în primejdie de a căpăta o meningită, dar de s-ar putea ca opera unui scriitor să iasă așa cum o trăiește el în capul lui...“.

În 28 decembrie 1911, se adresa lui Ibrăileanu mărturisindu-i intenția de a supune primele 80 de foi, lecturii și exigenței criticului:

„Scrisoarea dumatăle m-a hotărît să las de-o parte romanul la care lucrez acum cu dragoste în fiecare zi, de un rînd de vreme. ...A! ce mult mi-ar plăcea dacă ne-am putea întîlni ca să-ți citesc cele optzeci de pagini prescrise (definitivare — n.n.) din „*Viața și ideile lui Mache Dumbrăveanu*“. Aș vrea să ți le citesc ca încercare, să văd ai continua să citești o carte după citirea acestor optzeci de pagini sau ai lăsa-o la o parte, plictisit? Zic așa pentru că aceste optzeci de pagini vor fi cele mai puțin vii, din toată cartea. Să nu te temi, eu cred că cu siguranță (desigur cu mare greutate) dar cu perseverență poți să faci plăcută și pe înțelesul tuturor „*Critica rațiunii pure*...“ (Kant — n.n.).

Scriitorul, și prin acest personaj, creionat tot ca un inadapabil, face un aspru rechizitoriu societății burgheze, modului în care erau făcute și înțelese alegerile: un mijloc eficient de cîștiguri prin corupție, fals etc.

De aici și comparația genială cu opera caragialescă: „...Pe de altă parte încercasem să gonesc din minte asprele lui judecăți asupra oamenilor politici și totuși, în serile ce au urmat întîlnirilor noastre, asistînd la operația poantajului (numărătorii — n.n.), care se deosebea prea puțin de aceea din SCRISOAREA PIERDUTĂ, simțeam că îmi scădea entuziasmul cu care primisem propunerea candidaturii mele. Da, întocmai ca în „*Scrisoarea pierdută*“, la citirea numelui unui alegător, fiecare arăta legăturile de interes ce-l legau de partidul nostru și mijloacele de constrîngere ce puteam exercita asupra lui...“².

² Caiet manuscris „*Mache Dumbrăveanu*“, aflat în posesia familiei scriitorului, căreia, pe această cale, îi mulțumim călduros.

Întreaga mascaradă a alegerilor burgheze este descrisă de scriitor cu mult realism :

„Veneratul președinte zîmbea senin și clătina din cap în semn de aprobare... Dar ce nu cunoșteam eu ignoranța și prostia lui Ionescu? Nu știam eu că locul pe care-l ocupă în politică și-l cîștigase numai grație averei și împrejurărei că dispunea de șase voturi la colegiul întii? Și nu era adevărat cum prea bine spusese bătrînul Dumbrăveanu, că ceea ce mă îndemnase spre politică, era în mare parte tocmai constatarea ignoranței și incapacității lui Ionescu, Protopopescu și alții ca ei? Atunci pentru ce această silă?...“³.

Și caracterizarea continuă la fel de caustic : „Încolo, doi mari proprietari, care din venitul unor averi moștenite trăiau bine, opt luni pe an în țară, patru în străinătate... Doi negustori care abea știau să citească și să scrie și care, de cînd făceau politică, își îndoiseră starea... Trei avocați cărora situația politică le renta cît o meserie bună...“⁴.

Odată cu scurgerea timpului, nemulțumirea și incertitudinile scriitorului, legate de laboratorul de creație al romanului sporesc, așa cum mărturisea în scrisoarea din 7 februarie 1912 :

„Scriind la roman și la fiecare recitare (spre a mă repune în starea sufletească în care mă găseam cînd am lăsat condeiul), constatînd că tai și las la o parte o mulțime de lucruri „de utilizat aiurea“, bag de seamă că e o întreagă parte de teorie care n-are ce căuta în roman...“.

Prin scrisorile din 1912 (5, 17 iulie, 4 august) expediate din Tîrgoviște, criticul ieșean era ținut la curent cu laboratorul de creație al romanului, pentru ca, în ultima relatare făcută asupra acestei opere (23 aprilie 1913) — „Viața lui Mache Dumbrăveanu“ să fie prezentată ca „o povestire a vieții unui om care a suferit mult, dar pe care suferința l-a înălțat“.

Este aceeași filozofie a resemnării de care sînt călăuziți eroii săi, inadaptabili la condițiile de viață burgheze de la sfîrșitul veacului trecut și începutul acestui veac.

Din cele relatate putem deduce că perioada creării acestui roman este situată între 1907—1914, perioadă în care însuși scriitorul, asemenea eroilor lui, trece prin căutări și neliniști, toate grefate pe incertitudinea zilei de mîine în care se afla, demonstrîndu-ne că între autorul „lumii dreptății“ și cei care o populează este un flux continuu de viață.

În scrisoarea din 13 noiembrie 1910, adresată aceluiași Garabet Ibrăileanu, mărturisea :

„Deocamdată însă sînt legat de mîini și de picioare. E mult mai lesne de spus prin viu grai decît prin scrisoare pentru ce ; totuși... Și acum trebuie să-mi văd cu hărnicie de meserie că altfel nu merge. Va trebui prin urmare să mă duc regulat la judecătorie și la tribunal, să

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

*pledez cîte 4—5 procese neînsemnate pe zi, ca să cîştig ziua de ieri şi de azi, nu ştiu dacă şi pe cea de mîine*⁵.

Scriitorul nu a încercat o reconstituire a manuscrisului romanului pierdut, aceasta fiind zadarnică deoarece el a rămas fidel principului că „*O operă literară e fructul timpului, a locului în care a fost zămislită şi a tuturor sentimentelor care sălăşuiau acolo şi atunci în sufletul autorului*”⁶.

Din paginile publicate ale romanului ne putem da seama că Ion Alexandru Brătescu-Voineşti vroia, prin „*Mache Dumbrăveanu*”, să continue admirabila galerie a inadptabililor din schiţele şi nuvelele sale, prin viziunea largă pe care o conferă modalităţile de expresie ale romanului.

⁵ „*Scrisori către Ibrăileanu*”, vol. cit.

⁶ Ion Alexandru Brătescu-Voineşti, „*Rătăcire*”, Editura Cartea Românească Bucureşti, 1943, p. 181.